

Богдан Баран (Тернопіль)
ГОСПОДАРСЬКО-ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГКЦ, ЯК
ДЕРЖАВОТВОРЧИЙ ЧИННИК СЕРЕД УКРАЇНСЬКОГО
НАСЕЛЕННЯ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ 1923–1946 РР.

Авторитетна думка греко-католицького духовенства відіграла впливову роль у тогочасному українському суспільстві. Греко-католицька церква була однією з досить вагомих інституцій Східної Галичини, саме там діяло близько 2387 парафій для 3,6 млн вірних, 2352 епархіальних священників, 31 чоловічий і 121 жіночий монастир й чернечі дома. Під опікою церкви працювали Богословська академія, три духовні семінарії, де навчалося 480 студентів. Щодо парафій ГКЦ, то у переписі 1921 року греко-католики становили переважну більшість у трьох воєводствах Східної Галичини: у Львівському – 54,3%, у Тернопільському – 59,28%, у Станіславівському – 74,28% від усієї кількості віруючих. Через 10 років ситуація дещо змінилася, відповідно до польського адміністративного перепису 1931 року, статистика вірян виглядала наступним чином: у Львівському – 41,7%, у Тернопільському – 54,5%, у Станіславівському 72,9%. З цього випливають наступні висновки, упродовж десяти років чисельність греко-католиків дещо скоротилася, особливо у Львівському воєводстві (більше як на 10%). Ці зміни зумовлені як і природними (смертність, народжуваність), так і соціально-політичними чинниками, втім, Греко-католицька церква продовжувала бути міцною опорою для населення Східної Галичини. Вплив греко-католицького духовенства повсякчас зростає серед організацій: «Просвіта», «Рідна школа», «Союз українок», адже поняття «священик» і «просвітник» для галичан міжвоєнного періоду були тотожними. З «Католицького союзу української молоді» сформували товариство «Орли», яке налічувало понад 30 тисяч членів на початку 1935 року. Попри сутічки з поляками, як зазначають автори праці «Історія України. Неупереджений погляд», «майже 12 років (з 1928 по 1939) у Львові працювала Греко-католицька академія – єдиний вищий навчальний заклад національного характеру». Усупереч життєвим труднощам українців Східної Галичини у міжвоєнний період, діяльність ГКЦ сприяла соціально-політичному, економічному та освітньо-культурному розвитку краю.

Головним надбанням та джерелом проживання для українців Східної Галичини була земля, адже 75% з них були селяни, а ще 10 % сільськогосподарські робітники. Переважна більшість яких була мало земельна або безземельна. Аграрна політика II Речі Посполитої у міжвоєнний період була досить дискримінаційною у стосунку до українського селянина: «осадництво» (колоністи з центральних районів міжвоєнної Польщі, що отримували від уряду пільги на освоєння земель у Західній Україні, в тому числі і у Сх. Галичині) та «парцеляція» (розділення землі на менші частини за викуп), що призвело аграрного перенаселення краю, як результат еміграції певної частини селянських господарств за кордон. Розпарцелювала свої землі також і ГКЦ упродовж 1925–1929 р. понад 6 300 га.

Першого вересня 1939 року II Річ посполита зазнала агресії зі сторони Третього Райху і розпочалася Друга світова війна, та для Західної України ці події несли іншу загрозу зі сторони СРСР. З відступом польської армії на схід для українського населення та духовенства ГКЦ настав період певної невизначеності. Та з 17 вересня 1939 р., коли Червона армія перетнула річку Збруч та почала просуватися землями Східної Галичини, стало зрозуміло, що на них чекає суспільно-економічний устрій СРСР, зокрема і у земельному питанні.

Зігравши на тому, що в міжвоєнний період у селах Східної Галичини було малоземелля та безземелля, радянська влада осінню 1939 року започаткувала аграрну реформу, яка реалізовувалася у три етапи. На першому етапі, відповідно до Декларації Народних Зборів Західної України, оголошено, що уся земля Зх. України з її надрами, усі ріки та ліси стають всенародними – народною власністю. Здійснено розподіл 107,1 тис. га поміщицьких земель, яку одержали селяни 57, 3 тис. господарств [5, с. 298]. Не оминув розподіл і земель ГКЦ, про це ми дізнаємося зі звітів парафій ГКЦ для шематизму на 1944 рік. Так наприклад у селі Івачів Горішний Тернопільського деканату о. Миколай Салій зазначає: «Порохіяльне поле забрали, і спочатку роздали селянам, згодом коли створили колгосп, передали туди» [6, арк. 35]. На другому етапі, що розпочався в 1940 році, тривала передача конфіскованих земель та реманенту з худобою, конфіскованих у поміщиків та церкви, селянам [5, с. 299]. А деяку нерухомість радянська влада привласнювала «на благо державі». Не минули подібні речі і село Малашівці деканат Тернопільський. Отець Микола Задорожний вказує: «Парафіяльний дім передали під колгоспну контору, решту господарських будівель до колгоспу» [8, арк. 37]. На третьому етапі радянська влада розпочала активніше стимулювати селян Східної Галичини до вступу в колгоспи. Подібне ми можемо спостерігати у с. Кутківці того ж Тернопільського деканату, де о. Василь Стадник повідомляє: «В парафіяльному домі зробили клуб. В 1939 р. поле роздали селянам, священику залишили 4 морги (1 мург – 0.57 га) і город. В 1941 р. створили колгосп, і священикову землю забрали туди. До влади рекрутували бідняків і батраків» [7, арк. 40].

Таким чином, у важке становище українського населення міжвоєнної П Речі Посполитої діяльність Греко-католицької церкви постала на форпості захисту українства. ГКЦ змогла пристосуватися до важких соціально-політичних та економічних умов, але не поступилася принципами, і все для того, щоб зберегти національно-культурну ідентичність своїх вірян. Проте з 17 вересня 1939 р. населення Східної Галичини, та Західної України загалом, постало перед складним випробуванням радянською владою, що знаменувало радикальніший період для ГКЦ, що продовжувала боронити суверенність українців і право не лише на міць духу, а й на рідну, богом дану землю.

Ірина Бодрух (Тернопіль)

ІЛЛЯ ГАВРИЛОВИЧ ШУЛЬГА – ДОСЛІДНИК ІСТОРІЇ ГОЛОДОМОР 1932–1933 РР. В УКРАЇНІ

Ілля Гаврилович Шульга (1921–1993) – український історик, професор, який одним із перших серед науковців радянської й пострадянської України почав системно досліджувати трагедію Голодомору 1932–1933 рр., зокрема на Поділлі. Його наукова спадщина є важливою складовою української історіографії, адже підняла на рівень системного наукового осмислення тему, яка до середини 1980-х була фактично табуйована.

Ілля Г. Шульга народився 3 серпня 1921 р. у селі Верещаки (тепер Лисянського району Черкаської області) у селянській родині. У 1943 році І.Г. Шульга розпочав навчання на першому курсі історико-філологічного факультету Ростовського державного університету, який тоді перебував в евакуації в місті Ош Киргизької РСР. Оскільки І.Г. Шульга показав високі успіхи у навчанні та отримав диплом з відзнакою за середню спеціальну освіту, він мав можливість вступити до університету без іспитів, пройшовши лише співбесіду з ректором.